

TAHTACILAR'DA BİR GÖÇ TÖRENİ: OCAK AYIRMA

Satı KUMARTAŞLIOĞLU

Özet

Tahtacılar'da birden fazla erkek evlada sahip ailelerde evin en küçük oğlu haricinde diğer oğulların evlerinin baba ocağından ayrılması, bir törenle gerçekleştirilir. Bu törenler Tahtacılar arasında “ocak kazma”, “ocak başı kazdırma”, “ocak ayırma”, “ocaktan ayrılma”, “oğlan ayırma” gibi isimlerle bilinir. Bir nevi erkek evladın baba ocağından kendi ocağına göçünü, ocağını ayırmasını içinde buldukları topluma bildirmek için düzenlenen bu törenler, aslında kurulan yeni ocağın baba ocağına bağlılığını göstermektedir. Çalışmada genel olarak “ocak ayırma” olarak tanımlayacağımız bu törenler hakkında bilgi verildikten sonra, törenlerin merkezinde yer alan ateş ile ocağın, aile ocağı ve atalar kültü ile bağlantısı ortaya koyulacaktır.

Anahtar kelimeler: Tahtacı, ocak ayırma, ateş, ocak, atalar kültü, Anadolu.

An Immigration Ceremony of Takhtadjy (A Member of an Anatolian Alaouite Group): Home Leaving

Abstract

The Takhtadjy families with more than one son perform a special ceremony - except for the youngest son - for the elder sons who are leaving the family home. These ceremonies are known among Takhtadjies as “ocak kazma (home digging)”, “ocak başı kazdırma”, “home leaving”, “leaving the family home”, “oğlan ayırma” (son leaving). It is a special ceremony, in a way, through which families publically announce that their sons are leaving their family home: Actually these ceremonies serve to show the strong ties of the newly established home and the family home. After giving information about what we call as “ocak ayırma (home leaving)” ceremonies in this paper, the relationships among the fire, which is at the central point of the ceremonies, and home, family home and the culture inherited from ancestors are going to be mentioned.

Key words: Takhtadjy, home leaving, fire, home, inherited culture from ancestors, Anatolia.

Giriş

Tahtacılar'ın kim oldukları hakkında ortaya serilen bilgiler genel olarak aynı noktada toplanmaktadır. Buna göre Batı ve Güney Anadolu kıyı şeridinde genellikle ormanlık alanlarda yaşayan Tahtacılar, eskiden tahtacılık işi ile uğraştıkları için bu isimle anılmakta olup aynı zamanda Alevi-Türkmen zümresi içinde yer almaktadırlar (Birdoğan, 1995, s. 9; Çıblak, 2005, s. 39; Baha Said Bey, 2006, s. 132). Tahtacılar hakkında pek çok bilim adamının varmış olduğu ortak nokta, onların Orta Asya'dan gelmiş bir oymak olan Ağaçeri'lerin devamı

olduklarıdır (Sümer, 1962, ss. 521-528; Birdoğan, 1995, ss. 9-10; Yörükân, 2002, s. 149). Diğer Alevilerden farklı olarak Tahtacılar iki ocağa bağlıdırlar. Bunlardan biri İzmir/Narlıdere’de bulunan “Yanınıyatır Ocağı”, diğeri ise Aydın/Reşadiye’deki “Hacı Emirli Ocağı”dır (Baha Said Bey, 2006, s. 133; Selçuk, 2004, s. 30). Tahtacılar, hem bağlı oldukları bu ocaklar itibarıyla hem de tarihî süreç içerisinde birtakım siyasi, ekonomik ve sosyal şartlar itibarıyla, diğer Alevî topluluklar ile Sünni topluluklardan kültürel yönden bazı farklılıklar arz etmektedirler.

Önceleri konar-göçer biçimde yaşayan Tahtacılar, daha sonra dağlık alanlarda orman içlerinde toplumun diğer kesimlerine uzak bulduklarından ve tarihî süreçte birtakım dinî-siyasi etkenlerden dolayı kapalı bir toplum özelliği göstermişlerdir. Yaşam tarzlarını, kültürlerini, inançsal boyutlarını bu özelliklerinden dolayı korumuşlar, dış tesirlerden daha az etkilenmişlerdir. Bu nedenden dolayı Tahtacılar’ın yaşamlarında görülen pek çok unsur, eski Türk kültüründen izler taşımakta ve günümüzde de canlılığını sürdürmektedir. Tahtacılar arasında Eski Türk kültüründen izler taşıyan bu unsurlardan birisi de evin en küçük oğlu haricindeki oğulların baba ocağından göçü esnasında yapılan törenlerdir. Bu törenlere Tahtacılar arasında “*ocak kazma*” (Mersin) (Selçuk, 2004, s. 180; Çıblak, 2005, s. 134), “*ateş yakma*” (Erdemli/Mersin) (Selçuk, 2004, s. 181), “*ateş uyandırma*” (Erdemli/Mersin) (Selçuk, 2004, s. 181), “*yeni ocak uyandırma*” (Alamut/Aydın) (Eröz, 1990, s. 329), “*ateş çıkarma*” veya “*ocak çıkarma*” (Çamtepe, Hacıbozlar, Yaylacık, Kuyucak/Burhaniye) (Erden, 1978, s. 60), “*gelin ayırma günü*” (Doyran/Edremit) (Kırzioğlu, 1995, s. 145), “*ocak başı kazdırma*” (Arıtışı/Edremit), “*ocak ayırma*” (Tahtakuşlar/Edremit, Kavlak/Edremit), “*ocaktan ayrılma*” (Tahtakuşlar/Edremit), “*oğlan ayırma*” (Tahtacı/Burhaniye) gibi isimler verilmektedir. Bu çalışmada Tahtacılar’da karşılaştığımız ocak ayırma törenleri hakkında bilgi verildikten sonra eski Türk kültürünün bu törenler üzerindeki izleri ile ateş ve ocak kültürünün atalar kültü ile olan bağlantısı üzerinde durulacaktır.

1. Tahtacılar’da “Ocak Ayırma” Törenleri

Türk kültüründe erkek evlada verilen önem, ataerkil nitelik gösteren diğer toplumlarda olduğu gibi erkeğin ailenin soyunun devamlılığını sağlayacağı, yani “baba ocağını tüttürecek” düşüncesi ile ilgilidir. Erkek evlat her ne kadar aile ocağını tüttürecek olsa da, zamanı geldiğinde baba ocağından ayrılmakta, kendi ocağını kurmaktadır. Büyük erkek evlatlar, maddi imkânlar sağlandıktan sonra kendi evlerini kurmakta, baba ocağı ise küçük erkek evlada bırakılmaktadır. Tahtacılar’da da evin oğulları evlenip barklanıp maddi anlamda yeni bir ev kuracakları seviyeye geldiklerinde baba ocağından kendi evlerine

geçmektedir. Bu yeni ocak kurma süreci aile ve toplum tarafından önemsenmekte, bir seremoni hâlinde gerçekleşmektedir.

Tahtacı süreğine göre bir evden oğlan ayrılacağı zaman oğlanın annesi bütün köyü “Ben oğlan ayırıyorum.” diye dolaşır ve “ocak ayırma” törenine davet eder. Davet edilenler belirtilen zamanda baba evinde toplanırlar. Bu törenden önce oğlanın evi yapılmış, büyük eşyaları düzülmüştür. Törende ise kayınvalide oğluna ne verecekse göstermelik olarak yorgan, yatak, yastık, minder, tencere vs. misafirlerin önüne koyar. Bundan sonra oğlanın önüne birisi düşerek cemaatin elini öptürür; oğlan, orada bulunan herkesten helallik alır. Oğlanın babası oğluna para kesesi hazırlar, bu “Ev ol!” anlamındadır. Oğlan babasının elini öptüğü zaman babası bu keseyi verir, “Al, bereketin bu olsun!” der. Bu para kesesi semboliktir, oğlanın baba evinden maddi anlamda da ayrıldığıнын, babaya muhtaç olmadan bir ev geçindirebileceğininin, tıpkı ocağın ayrılması gibi para keselerinin de ayrıldığıнын bir göstergesidir. Baba, para kesesinin dışında kendi imkânı dâhilinde oğluna tarla, bahçe verir. Gelen misafirler de yakınlıklarına göre yeni kurulan ev için hediyeler getirirler. Bu hediyeler halı, kilim, minder, mutfak eşyası olabileceği gibi yiyecek malzemesi de olabilir. Artık oğlanın baba ocağından göçü için her şey hazır hâle gelmiştir. Bundan sonra davet edilen cemaatle birlikte toplanan eşyalar da alınarak yeni eve gidilir (Fatma Korkmaz, Tahtacı/Burhaniye; Fatma Keser, Arıtaşı/Edremit; Elif Kar, Tahtakuşlar/Edremit).

Tahtacılar'da baba evinden ayrılıp yeni açılan eve gitme ve o evde yapılan uygulamalar açısından bazı farklılıklar vardır. Bu ocak ayırma törenlerinin bir kısmında Alevi dedesi bulunmaz, ocağı kazma ve ilk ateşi yakma işini evin babası üstlenir. Balıkesir'in Burhaniye ilçesine bağlı Sarılar, Kumgedik, Yaylacık, Yuguslar, Kuyualan, Çamoba (Erden, 1978, s. 61) ve Tahtacı köyü (Fatma Korkmaz) ile Edremit'e bağlı Kavlak (Ahmet Derin), Arıtaşı (Fatma Keser) ve Tahtakuşlar (Elif Kar) köyünde, evin büyüğü ya da babası, baba ocağından bir “eski ateş” alır. Ateşin üzerine de çıra koyarak “Haydi, ocağını yakmaya gidiyoruz.” der. Cemaatle birlikte yeni eve gidilir, baba eline kazma alarak ocağın başını üç defa kazar ve ilk ocak ateşi yakılır. Oğlanın babası, ocağı yakarken “Ocağını ayırdım. Allah iyi ocak etsin, dallı budaklı ol!” deyip dua eder, ocağın başına niyaz eder. Babanın ocağı kazma ile üç defa kazmasından dolayı bu ocak ayırma törenlerine “ocak kazma” da denir. Yakılan o ilk ateşte çay demlenir veya kahve pişirilir, hep beraber içilir. Bu törenden sonra da köyün kadınları müsait oldukları zaman yeni ocağı ziyaret ederler. Balıkesir/Burhaniye'ye bağlı Tahtacı köyünde bu ev ziyaretine “ayrılığa gitme” denir. Ayrılığa giden herkes hediyeler, özellikle yiyecek (yağ, zeytin, kurutmalık vs.) götürür. Ocağı ayrılan, o kış yiyecek için para vermek durumunda kalmaz (Sevim Hata, Tahtacı/Burhaniye).

“Ocak ayırma” töreninden sonra, bazı Tahtacı köylerinde evin ve ailenin uygun bir zamanında eş dost davet edilerek lokma koyulur (Tahtacı, Çamtepe, Hacıbozlar/Burhaniye) (Erden, 1978, s. 61). Lokma koyma, kurban keserek bu kurbanı gelen cemaate ikram etmektir. Aslında tören küçük bir cem töreni olup törende Alevi dedesi ve sazandeler bulunur. Bu tören için yeni kurulan eve her gelen ocağın başına niyaz eder. Dede, horoz keser. Daha sonra dededen hayırlı alınır. Önce baba ve anne dedenin önünde niyaz eder, sonra dört el üstünde durup “hayırlı” alırlar. Daha sonra ise ocağı ayrılan oğlan ve gelin aynısını yaparlar (Fatma Keser, Arıtışı/Edremit; Elif Kar, Tahtakuşlar/Edremit).

Bazı Tahtacı köylerinde ise “ocak ayırma” törenleri cem töreninden ayrı olarak değil, bir cem töreni eşliğinde yapılır. Ocağı ayrılan çiftin yeni evinde Alevi dedesi ve musahipli büyükler toplanır. Ev sahibi, bu tören için maddi durumu elverişli ise koyun veya koç, değilse bir horoz (Cebrail) keser. Daha sonra Alevi dedesi ocağın başına geçerek elindeki kazma ile ocağa üç defa sembolik olarak vuruyormuş gibi yapar. Önce “Ya Allah!” diyerek ocağın sağ tarafına, sonra “Ya Muhammet!” diyerek ocağın sol tarafına, daha sonra ise “Ya Ali!” diyerek ocağın ortasına vurur. Dede, bu ocak kazma olayından sonra ocaktaki ilk ateşi yakar. Bundan sonra ocağı ayrılan oğlan ve gelin, ocağa niyaz ettikten sonra orada bulunanların ellerini öper. Daha sonra dede şu hayırlıyı okur: “Allah Allah Allah; la ilahe illallah, Muhammeder’resululah, Aliyü veliyullah, mürşidi kamilullah, la feta illa Ali, la seyfe illa zülfikar, evi ocağı şen, nasibi ayrı, kısmeti gür, ocağı kadim ola. Tuttuğu ileri gide, şah-ı merdan yardımcısı ola, gerçekler demine hu!”. Yakılan bu ocaktaki ilk yemeği de dedenin eşi pişirir. Daha sonra yemek yenir, çaylar içilir (Bozyaka, Kaşdışlen, Kırtıl, Köprübaşı, Kuzucubelen, Çamalan/Mersin) (Selçuk, 2004, ss. 180-181; Çıblak, 2005, s. 134). Bazı köylerde ise Alevi dedesinin bulunduğu bu törende ocağın ilk ateşini ocağı ayrılan oğlanın babası yakmaktadır (Kırtıl/Mersin) (Selçuk, 2004, s. 181).

Tahtacılar da “ocak ayırma” töreni yapılmadan aile reisi olunmaz. Ocağı ayrılmamış olan oğlan, başlı başına dinî törenlerde, örf ve âdetlerde kendini temsil edemez. Ocağı ayrılmamış oğlanın bütün masraflarını, örneğin çocuğunun kırk uçurma masraflarını babası karşılar. Henüz aile reisi olmayan, ocağı ayrılmayan erkek evlat kendi başına kurban kesemez. Ancak ocağı ayrıldığı, kendi başına ev idare edebildiği zaman kurban kesebilir. Böyle bir durumda da kurbanı önce baba, daha sonra da ocağı ayrılan oğlan kesmelidir (Elif Kar, Tahtakuşlar/Edremit; Fatma Keser, Arıtışı/Edremit; Ahmet Derin, Kavlak/Edremit; Sevim Hata, Tahtacı/Burhaniye).

Belli birtakım tarz ve kurallar içinde yapılan bu “ocak ayırma” törenleri evin büyük erkek evlatları için yapılmaktadır. Evin tek oğlunun veya en küçük oğlunun ocağı ayrılmadığı için “ocak ayırma” törenleri yapılmamaktadır.

Geleneklere göre ocaktan büyük oğlanlar ayrılmakta, en küçük oğlan ise baba ocağında kalıp baba ocağını tütürmektedir. Nasıl büyük oğlanlar ocakları ayrılmadan kurban kesemiyorsa evin küçük oğlu da babası ölmeden kendi başına kurban kesememektedir. Evin babası öldüğünde de küçük oğlanın baba ocağından sorumlu olması ve bu ocağı tütürmesinden dolayı bu ev, yani baba ocağı küçük oğlana ait olmaktadır. Bu ocak haricindeki diğer kalan miras ise kardeşler arasında paylaşılmaktadır (Elif Kar, Tahtakuşlar/Edremit; Fatma Keser, Arıtaşı/Edremit; Ahmet Derin, Kavlak/Edremit; Sevim Hata, Tahtacı/Burhaniye).

2. “Ocak Ayırma” Törenlerinde Eski Türk Kültürünün İzleri

Tahtacılar arasında “ocak” denilince ilk önce “ev” anlaşılmaktadır; dolayısıyla yeni bir evin kurulması da sembolik olarak bu yeni evin ocağında ilk ateşin yakılması şeklinde gerçekleşmektedir. Yeni kurulan evin, yurdun varlığı, bu yakılan ocakla anlam kazanmakta ve kabul görmektedir. Fakat yeni kurulan ocakta ilk ateşin yakılması herhangi bir kişi tarafından ve herhangi bir şekilde değil, evin babası ya da Alevi dedesi tarafından gerçekleştirilmektedir. Tahtacılarda çeşitli isimlerle anılan “ocak ayırma” törenlerinde en önemli unsur, oğlanın babasının ya da Alevi dedesinin yeni kurulan ocağı yakmasıdır. “Ocak ayırma” törenleri bu hâliyle eski Türk kültüründe önemli bir yer teşkil eden atalar kültü ile şaman törenlerinden büyük izler taşımaktadır.

Atalara olan bağlılık, aile olma ve ailenin soyla devamlılığı ile sıkı sıkıya alakalıdır. Aile reisi olan babanın ölmüş atalar ile olan ruhani bağına dinî sosyoloji üzerinde önemli çalışmalara sahip olan Gustav Mensching güzel bir şekilde ifade etmektedir. Mensching'e göre aile, en eski ve en temel kutsal bir cemaati teşkil etmektedir. Bu kutsal cemaatin lideri de aile reisi olan babadır. Kolektif temayüllü arkaik insanın din duygusu içinde ecdad ve sonraki nesil kutsal bir birlik meydana getirirler. Bu durumda aile âdeta görülen bir kısım görünmeyen bir kısımdan meydana gelmektedir. Ölmüş atalar ailenin görünmeyen kısmını, bu atalar ile sıkı sıkıya bağlı olduklarının farkında olan yaşayan fertler ise ailenin görülen kısmını meydana getirirler (2004, ss. 27-28). İşte ailenin bu görülen ve görünmeyen kısmını birbirine bir zincir gibi bağlayan da aile reisi olan babadır. Buradaki mesele atalar ile hem “ev” hem de “aile, soy sop, sülale” anlamındaki “ocak”ın birbiri ile olan ilgisinin çözümüdür. Arkaik insan düşüncesine göre ölmüş olan ataların ruhları tamamen ailelerinden kopup uzaklaşmamakta, tam tersine ecdadın ruhları geride kalanların yeri geldiğinde kendisine müracaat edebileceği, yardım talep edebileceği bir merci hâline gelmektedir. Ecdad ruhlarına ulaşılacak yer ise “aile ocağı” ve bu ocakta yanan “ateş” olmuştur. Bu şekilde atalar kültü, ocak kültürünü doğurmuştur. Ataların ruhları ocağın ateşi içinde tecelli ettiği için de ateş ve ocak kutsal addedilmiştir. Ocağın tütmesi, ateşin devamlı şekilde yanması, ataların o ocakta, o yurttan, o çadırda devamlı şekilde bulunması demektir. Dolayısıyla ateş ve ocak atalarla

temasta olmanın vasıtası olmuştur (Eröz, 1990, s. 326). Atalara olan bağlılık, ateş ve ocağa her türlü saygı göstermeyi ve ocağın devamlı yanmasını gerekli kılmıştır. Bu durumda ocak, hem ataların tecelli ettiği ateşin yandığı yer, hem ataların ikame ettiği ailenin barınma mekânı olan ev, yurt, hem de geçmişe ait ölmüş bireyler ile yaşayan bireylerden oluşan aile ocağını ve soyu temsil eden bir sembol hâline gelmiştir.

Tahtacılar'da karşılaştığımız “ocak ayırma” törenleriyle, evin büyük oğlanlarına yeni bir ocak açıp baba ocağından ayrılmaları amaçlanıyorsa da bu durum aslında birtakım sosyal ve ekonomik şartlardan kaynaklanmaktadır. Eskiden konar-göçer bir düzende yaşayan Tahtacılar için aynı çadırda, aynı yurttan evlenmiş birden fazla erkek evladın yaşaması mümkün olmamıştır. Dolayısıyla zamanı gelip ekonomik şartlar elverdiğinde, evin en küçük oğlu haricindeki diğer oğullar baba ocağından ayrılıp kendi ocaklarına taşınmak zorunda kalmışlardır. Artık yerleşik bir hayat süren Tahtacılar, günümüzde de geçmişin bu geleneğini bütün canlılığıyla devam ettirmektedirler. Tahtacılar'da karşılaştığımız “ocak ayırma” törenlerinin maksadı, baba ile oğulun ocağını ayırmak gibi görünse de aslında baba ocağından alınan ateşle yeni kurulan ocağın ateşini yakarak, yeni kurulan ocakla baba ocağı arasında sıkı bir bağ kurmaktır. Bu bağ kuran da eski nesil olan atalar ile yeni nesil olan oğul arasında önemli bir yer teşkil eden “evin reisi baba” ya da eski Türk kültüründe dinî ve sihri mahiyet taşıyıp dinî törenlerde başrol oynayan kamların günümüzde Alevi-Bektaşî kültüründeki yansımalarını gördüğümüz “dede” olmaktadır. Baba ocağından getirilen ateş, kurulan yeni ocakta yakılarak bu iki ocağın köken itibarıyla bir olduğunu, aynı atalara bağlı olup aynı soydan geldiğini, ataların baba ocağında olduğu gibi bu ocakta da var olacağını, bu ocakta da iyilik, sağlık, bereket getireceğini ifade etmektedir. Durmuş Arık, eski ocaktan yeni eve ateş getirme geleneğinin, ata ruhunun yeni meskene geçişini sembolize ettiğini ifade etmektedir (Arık, 2005, s. 119). Yeni kurulan ocak böylelikle hem baba ocağına bağlı hem de baba ocağında tecelli eden atalara bağlı olacak, aile birliğini ifade eden soy da hem eski ocakta hem de yeni ocakta devamlılığını sağlayacaktır.

Ateşin yakıldığı yer olan “ocak”ın atalar kültü ile olan bağlantısı, mitolojik anlatılar ile de desteklenmektedir. Gök Türklere ait bir türeyiş efsanesinde, ateşi Gök Türklerin Türk ismindeki ataları bulmuştur (Ögel, 1995, s. 501). Ateş ruhuna hitaben okunan şaman dualarında, şamanlar “ocak” için, “atamızın yaktığı ocak” diyerek ocağı tazim etmektedirler (İnan, 2000, s. 68). Abdülkadir İnan'ın verdiği bilgilere göre; Kırgız-Kazakların kabile teşkilatını unutmayan boylarında, yedinci veya dokuzuncu atanın torunlarının hepsi bir “ülken üy” (ulu ev)e saygı gösterirler. Bu eve (çadıra) “kara çangarak” da derler. “Kara

çangarak”, yüzyıllar boyunca ocak dumanıyla “kararmış çadır” demektir. Bu çadırdaki verilen söz yemin sayılır. Bu çadırın sahibi genç bir delikanlı da olsa, herkesçe saygı görür (İnan, 2000, s. 68). Kırgız-Kazakların yüzyıllar boyunca atalarının yakmış olduğu ocağın bulunduğu bu kara çadıra saygı göstermeleri, aslında atalarına olan saygılarından dolayı çünkü geçmişte ataların yaşadığı ve ocağının atalar tarafından yakıldığı bu çadır, o anda da ata ruhlarını barındıran, ata ruhlarının tecelli ettiği yer olarak saygı görülme hakkını hak etmektedir. Bir evde ocağın devamlı yanması da, o ailenin saadet ve sürekliliğine işaret sayılmıştır. “Ocağın yansın!”, “Ocağın sönsün!” gibi dua ve beddualar, asıl manası bugün kaybolmakla beraber, hep bu eski inancın ifadesidir (Ocak, 2007, s. 251).

Annaguli Nurmemedoğlu Karakeçiler hakkında sunmuş olduğu bir bildiri (Nurmemedoğlu, 1999, s. 47), Kırgız-Kazaklar arasında görülen ve “kara çangarak” olarak adlandırılan ata çadırına duyulan saygının (İnan, 2000, s. 68) başka bir benzerinin varlığını açıklamaktadır. Akeveli (veya Alkaevli) ve Karaevli boyları, Oğuzların yirmi dört boyu arasında ismi geçen iki boydur. Bunlar Günhan’ın oğullarıdır. “Akeveli” demek, devleti inşa eden, devlet kuran insanlar demektir. Türkmenler, oğlu evlendirip ona baba evinden ayrı bir ev kurduklarında, onu “devlet” bilirler. Oğuzların düşüncesinde, aileden ayrılan her oğul “devlet”tir. Evlenen oğul ve ona verilen ev, “devlet”tir. Ama “Karaevli” kelimesi, ocakta kalan, kara kazana yakın olan, kara ev yapan demektir; ocak onundur. Günhan’ın küçük oğlu Karaevli’dir, yani baba ocağını devralmıştır. “Kara” renk kutsaldır, bereketli, devletli manaları vardır. Kazak-Kırgızlardaki ve Karaevlilerdeki ata ocağını temsil eden “kara çadır” İran Kaşkayilerinde de bulunmaktadır. İran Kaşkayilerinde ocak, babadan erkek çocuğa geçmektedir. Yaşar Kalafat’ın verdiği bilgilere göre düğünde kara çadır olan babanın çadırı haricinde oğul için de bir ak çadır kurulur. Bu ak çadır oğulun düğünden sonra kalacağı ocaktır. Damadın çadırının ortasına “çır” (büyük ocak-düğün ocağı) yapılır ve bunun üzerine odun toplanarak ateş yakılır. Ancak bu ocak da baba ocağından gelen ateşle yakılır (Kalafat, 2007, s. 46). Ögel’in Drenkova’dan ve Uno Harva’dan aktardığı bilgilere göre Altay Türkleri ve Buryat Moğolları, yanan bir odunu bir evin ocağından başka bir evin ocağına götürme geleneğini sürdürüyorlardı. Yani eski evdeki eski ateşi yeni eve taşıyorlardı. Ailenin en büyüğü eski ateşin korlarını, bir kürek içine koyuyor ve yeni evin ocağına koyup yeni bir ateş yakıyordu (Ögel, 1995, s. 504). Çuvaşlarda da eski bir tören olan eski ocaktan yeni eve ateş getirme geleneğinin devam ettiği ve bunun ata ruhunun yeni meskene geçişini sembolize ettiği bilinmektedir (Arık, 2005, s. 119). Bulgaristan Türklerinde de yeni kurulan evin ilk ateşi ata ocağından getirilmese bile ailenin en yaşlısı tarafından yakılır (Taceman, 1995, s. 322). Mehmet Eröz’ün verdiği bilgilere göre Çaylak oymağından olan ve Aydın’ın Almut köyünde oturan Tahtacılar göçebe ve çadırlarda yaşadıkları zamanlarda baba, evlenen oğul için yeni bir çadır yaptırır, kurban keser ve bu çadır ebediyen tütsün diye de ilk ateşi kendi yakar. “Yeni

ocak uyandırma” denen babanın yeni kurulan ocaktaki ilk ateşi yakma geleneği bugün de yeni ev yapıldığında yerine getirilmektedir (Eröz, 1990, ss. 328-329). Görüldüğü üzere bugün Tahtacılar’da karşılaştığımız “ocak ayırma” törenlerinde baba ocağından ayrılıp yeni bir ocak kuran erkek evladın ilk ateşinin baba ocağından getirilen ateşle ve evin büyüğü, atası tarafından yakılması geleneği, eski Türk kültürünün izlerini taşımaktadır ve bugün de diğer Türk toplulukları arasında bu gelenek devam ettirilmektedir. Baba ocağından getirilen ateşle babanın yaktığı ocak, artık ata ocağının, soyun, ailenin devamı niteliğindedir, bu ocağın ata tarafından yakılması da aynı zamanda daha önceki atalara olan saygının ifadesidir. Ata ocağına saygının farklı bir uygulaması Burhaniye’nin Tahtacı köyünde gerçekleştirilmektedir. Bu köyde gurbete gidecek ayrı konut kurmamış erkek evlatlar baba ocağından aldığı ateşle avlunun bir köşesinde veya bir kıyıda basit bir ocak yapıp ateş yakar, ondan sonra gurbete çıkarlar (Erden, 1978, s. 61). Baba ocağından alınan ateşle avluda ocak yapıp ateş yakılması, gurbette kurulacak olan ocağın simgesidir. Bu ocak yapılıp ateş yakılmazsa evladın ocak kuramayacağına, gurbet ellerde baba ocağını devam ettiremeyeceğine, kendi toplumundan kopacağına inanılır.

Bazı Tahtacı köylerinde “ocak ayırma” törenlerinin Alevi dedesinin bulunduğu bir cem töreni eşliğinde yapıldığı yukarıda ifade edilmişti. Alevi-Bektaşî kültüründeki dedelerin eski Türk kültüründe önemli bir yere sahip ve törenlerde başrol oynayan kamların İslamiyet’ten sonraki devamı olduğu ve bir kısım işlevlerini farklı kültürel boyutlarda devam ettirdiği söylenebilir. Başka bir şekilde ifade etmek gerekirse, Alevi-Bektaşî kültüründe önemli bir yere sahip olan dedeler, eski Türk kültüründeki kamların bir kısım işlevlerinin İslami ve tasavvufî bir kisveye bürünmesiyle bugünkü hâllerini almışlardır. Tahtacıların “ocak ayırma” törenlerinde yer alan dedelerin rolü de Eski Türk kültüründe “ocak dikme” törenlerindeki kamların görevlerinin bir devamı mahiyetindedir. İnsanlar ve ruhlar arasında vasıtalık yapan kam, yeni bir ocak kurulacağı zaman atalar ile yaşayanlar arasında bağ kurabilmek için düzenlenen törende görev alır. Yakutlarda yeni bir ev dikmek için düzenlenen törenlerde, kamlar önemli bir rol oynamaktadır. Yakutlardan biri yeni ev dikmek istediği zaman kutlu yer arar. Kutlu bir yer seçildikten sonra evi dikecek olan kam şöyle dua eder: “*Büyük anam hatun (aba hatunum), sekiz köşeli yerimin sahibi, dinle, işit!*”. Bunu dedikten sonra yüzünü güneşe döner, eldivenlerini çıkarır ve dua eder. Sonra kam “*uruy*” deyip eldivenini göğe atar. Eldivenin düştüğü yerde ocak yakılır. Ocağa yağ, yoğurt dökerler, at tüyü atarlar. Sonra kam, kaşığı alıp “*Bir günlük kismetimiz, iki günlük kederimiz için. Bu yerin sahibi, alevli ocak ruhu, dinleyin. Büyük anam hatun, koynunda bizi himaye eyle!*” deyip dua eder. Sonra kam, dikilecek evin kutlu olması, mukaddes ocağın daima yanması, neslin çoğalması, hayvanların artması, bereketli olması için dua eder. Yine kaşığı göğe

atar, “*uruy*” diye bağırır. Kam ocağa bakıp alkış söyler. Tanrı’dan istemediği şey kalmaz. Uzun uzadıya dualar ederek yine kaşığı göğe atar. Fal iyi gelirse ev sahibi hemen kaşığı alıp koynuna sokar. Hepsi sevinir. İhtiyarlardan biri şöyle dua eder: “*Alevli ocağı yak, yaktığın ocağın odu sönmesin, kışta evin bereketli, yazda kutlu olsun!*” (İnan, 2000, ss. 117-118; Gözelov ve diğerleri, 1993, ss. 139-140). İşte Yakutlardaki bu “ocak dikme” törenlerinde başrol oynayan “kam”ın yerini, Alevi inançlara sahip Tahtacılar’da düzenlenen “ocak ayırma” törenlerinde “dede” almıştır, bu iki törende de kesilen kurbanlar ve edilen dualar aslında aynı amaca yönelik olup, bu amaç atalar ile aile fertleri arasında irtibatı sağlamak, ataları ve ataların ruhlarının barındığı ocağı tazim etmektir.

Tahtacılarda “ocak ayırma” törenlerinde gördüğümüz ve eski Türk geleneklerinin devamı niteliğinde olan başka bir gelenek de evin en küçük oğlunun veya tek oğlunun ocağının ayrılmamasıdır. Eski Türk âdetlerine göre de “küçük oğul”, babasının evinde oturan ve baba ocağını devam ettiren çocuktur. Bahaeddin Ögel’in Uno Harva’dan aktardığı bilgilere göre eski Türk kavimlerinde kardeşler evlenip ayrıldıktan sonra da en küçük oğul, eski ateşin sahibi oluyordu. Dolayısıyla küçük oğullar için “od-tegin” (ocanın prensi) unvanı kullanılıyordu. Cengiz Han döneminde Moğollarda da bu unvan “odçigin” veya “oçigin” biçiminde kullanılıyordu (Ögel, 1995, s. 504; Temir, 1983, s. 293). “Od-tegin” veya “odçigin”, aile ocağına, aile ateşine bağlı olan ve evi, yurdu, muhafaza eden anlamına gelmekte ve gerek Türklerde gerek Moğollarda geleneklere göre mirasın paylaşılmasından sonra baba evi, baba ocağı en küçük oğula gitmektedir (Roux, 1994, s. 188). Eski Türk kültüründe görülen bu gelenek günümüzde ise yalnızca Tahtacılar’a has olan bir gelenek değildir. İsmail Uçakçı’nın Orta Anadolu’da yapmış olduğu derlemelerden Sungurlu’da tespit edilen yaygın uygulamalara göre, ailede büyük kardeşler ayrılıp ayrı bir eve çıktıklarında en küçük erkek kardeş baba ocağını yakar, dolayısıyla aileden ayrılıp gitmesi düşünülemez (Uçakçı, 2003, s. 106). Hurşit Sait’in Gaziantep’te yaşayan Baraklar hakkında verdiği bilgilere göre, ocak sahibi küçük oğuldur. Büyük oğul mal alır, ortanca oğul büyüğün verdiği rıza göstermeye mecburdur. Ocak sahibi olan küçük oğul ise büyüğün ve ortancanın malı üzerinde hâkimdir. Beylik varisi, ocak sahibi, yani ailenin küçük oğludur (Sait, 1933, s. 127). Gerek Tahtacılar hakkında yapılmış çalışmalarda “ocak ayırma” törenleri üzerine verilen bilgilerden (Çıblak, 2005; Erden, 1978; Eröz, 1990; Gül, 2003; Kırzioğlu, 1995; Selçuk, 2004; Yetişen, 1986) gerekse Tahtacılar arasında yapılmış derlemelerden (Fatma Korkmaz, Sevim Hata, Tahtacı/Burhaniye; Fatma Keser, Arıtışı/Edremit; Ahmet Derin, Kavlak/Edremit; Elif Kar, Tahtakuşlar/Edremit), Tahtacılarda da bu anlayış ve uygulamanın devam ettiği ve “ocak ayırma” törenlerine yansdığı ortaya çıkmaktadır. Tahtacılar’da evin en küçük oğlu ya da tek oğlunun ocağı ayrılmaz, dolayısıyla bunlar için “ocak ayırma” törenleri düzenlenmez. Hatta günümüz şartlarında evin en küçük oğlu başka bir şehre yerleşip ayrı ev kurmuş olsa da

onun için yine bu tören düzenlenmez. Çünkü o hâlâ baba ocağı üzerinde hak sahibidir, bu ocaktan ve bu ocakta yaşayan anne ve babadan sorumludur. Diğer büyük oğlanların “ocak ayırma” törenleri ile ocakları ayrıldığı, onlara ayrı ev açıldığı için bu oğullar baba ocağı üzerinde hak sahibi olamazlar. Baba öldüğünde de baba ocağı, evi miras olarak küçük oğula kalır. Türk kültürünün yaygın bir uygulaması olan bu durum, Tahtacılar’da ayrı bir özellik gösterip “ocak ayırma” törenleriyle belirginleşir. Ocağı tüttürecek olan küçük oğul için bu tören yapılmaz.

Sonuç

Türk kültüründe Alevi-Türkmen olarak bilinen Tahtacılar arasında geçmişten günümüze bütün canlılığıyla uygulanan geleneklerden bir tanesi de, genel olarak “ocak ayırma” diye ifade ettiğimiz törenlerdir. Görünürde bu törenler, erkek evladın baba ocağından kendi ocağına göçünü, ocağını ayırmasını içinde buldukları topluma duyurmak için yapılmakla birlikte aslında yeni kurulan ocakla baba ocağının manevi bağına ortaya sermektedir. Bununla birlikte “ocak ayırma” törenlerinin temelinde çok farklı anlamlar yatmakta, bu anlamlar açısından baktığımızda da ocağın aile, soy ve ata üçgeninde aldığı rol ve işlev değişik açılardan gün yüzüne çıkmaktadır.

Eskiden konar-göçer tarzda yaşayan Türkler, kendi yaşam biçimleri ile dünyayı, kâinatı uyum içinde görmüşler ve etraflarında gördükleri varlıkları buna uygun olarak yorumlamışlardır. İçlerinde yaşadıkları otağın-çadırın kubbesi, gökyüzü veya gök kubbe olarak değerlendirilmiştir. Bu durumda gök kubbenin ısı ve ışık kaynağı olarak görülen güneş, yeryüzündeki temsilini ateş ile bulmuştur. Ateş, tıpkı güneş gibi çadırın merkezinde yerini alarak, devamlı bir şekilde yanan, sürekliliği olan ve aileyi bir arada tutan “ocak” ile bütünlüğünü kurmuştur. Bu açılardan bakıldığında kozmik âlemin ısı ve ışık kaynağı olan güneş, mikro-kozmetik âlem olan evin (çadır-otağ) ocağında simgesini bulmuştur. Kâinatı ve kâinattaki varlıkları anlamaya ve anlamlandırmaya çalışan insanoğlu, önce bütün olarak gökyüzünü ve daha sonra gökyüzündeki varlıkları kutsallaştırmış; kutsal olan bu varlıklara ise kutsal davranış kalıpları geliştirmiştir. Ateş ve ocak da güneşin yeryüzündeki temsili olarak kutsalın tezahürü durumuna gelmiştir. Türk kültüründe de ateş ve ocağa kutsal anlamlar yüklenmiş ve buna bağlı olarak ateş ve ocak tazim edilmiştir. Her şeyden önce ateş, maddi anlamda insana en çok gerekli olan unsurlardan biridir. İnsanın ısınması, aydınlanması, yiyeceklerinin pişirilmesi ve hatta temizlik ve sağlık gereksinimlerinin ateşle sağlanması, ateşin insan hayatının önemli bir noktasında yerini almasına vesile olmuştur. Ateşin insan hayatındaki bu maddî rolü ateş ve ateşin yandığı yer olan ocak üzerindeki algı ve anlamlandırmaların da daha geniş olmasını sağlamıştır. “Ocak” dediğinde hem bir ailenin barındığı “ev, yurt” hem o ailenin

geçmişteki atalarından gelecekteki kuşağına uzanan “soy”u anlaşılmaktadır. Soyla bağlantılı olarak Alevi-Bektaşî kültüründeki “dede ocakları” ile halk hekimliğindeki “ocaklar” da “ocak”ın bu geniş anlam dünyası içerisinde değerlendirilmektedir. Evin merkezinde yer alan ocak, ataların tıpkı soyu bir arada tutması gibi, aileyi bir arada tutan, bir ailenin ve bir evin varlığının sembolü hâline gelmiştir. Ateşin ilk defa kutsal bir şahsiyet olarak algılanan bir ata tarafından yakılması da ateşin ve ocağın atalar ile olan sıkı münasebetini ortaya sermektedir. Hatta bazı törenlerde ateş, ilk defa yakıldığı şekliyle, yani ateşi yakan atanın yaptığı gibi iki taşın birbirine sürtülmesiyle elde edilmekte, bu da ateşe verilen değerin ne derece önemli olduğunu göstermektedir. Ateşe yüklenen bu kutsî rol, ateşe su dökmek, ateşten elde edilen külün her yere dökülmemesi, ateşe sivri bir şeyin atılmaması, ateşe çöp atılmaması gibi yasaklar ile bazı durumlarda ateşe yiyecek takdim edilmesi gibi saygı içeren bazı davranış kalıplarının oluşmasına neden olmuştur.

Etrafında birtakım inanış ve davranış kalıpları örülen ocak, atalar ruhunu barındıran ve atalar ruhunun tecelli ettiği kutsî bir varlık konumuna gelmiştir. Kutsal olan ile temasa geçmek sıradan zamanlarda, sıradan kişilerle ve sıradan davranış kalıpları ile gerçekleşmez. Evin merkezinde yer alan ve kutsalın tezahürü olan ocakla, yılın belli zamanlarında veya değişik vesilelerle temasa geçilir ve ateş etrafında ritüeller gerçekleştirilir. Hidrellez ve Nevruz'da yakılan ateşler, cem törenlerinde uyandırılan “delil”, düğün törenlerinde yakılıp etrafında birtakım uygulamalar yakılan ateşler bu ritüellerdeki örneklerden yalnızca birkaçıdır. İşte Tahtacılar'da gördüğümüz “ocak ayırma” törenleri de bu tarz ritüellerdendir. “Ocak”, bir evin ve bir ailenin simgesi olarak değerlendirildiği için, “ocak ayırma” törenleri de yeni bir evin ve yeni bir ailenin kuruluşunu sembolize etmektedir. Yeni ocağı yakan veya yeni ocağın temellerini atan da ataların yaşayan temsilcisi konumundaki aile reisi baba veya Alevi-Bektaşî kültüründeki dinî lider dede olmakta, böylelikle yakılan ilk ocakla atalara verilen değer de ortaya konmaktadır. Aynı zamanda bu ritüel ile kutsal olan atalarla temasa geçilmektedir. Atalarla kurulan bu iletişim ortamı ve onlarla temasa geçme zamanı, normal bir ortam ve zaman olarak algılanmamalıdır. Çünkü kutsal olarak değerlendirilen atalar ile temasa geçilen ortam ve zaman da kutsal olmaktadır. Ocak etrafında yapılan bu tören ile ataların yaşadığı kozmik zaman olan en mükemmel zamana ulaşılmaktadır. Evin büyük oğullarının baba ocağından ayrılarak yeni bir ocak kurduğu ve geçmişte şamanların görev aldığı bu tarz törenlerde, günümüzde Tahtacılar arasında “dede”ler yer almaktadır. Türkler zaman içerisinde birtakım sosyal ve kültürel değişikliklere uğramış olsalar da geçmişte şamanların ve günümüzde de Alevi dedelerinin bu törenlerdeki rolü aynıdır; onlar dinî ve kutsî şahsiyetleri ile bu kutsî töreni yöneterek atalarla temasa geçmekte ve ilk ateşi yakıp dualar ederek yeni bir ocağın temellerini atmaktadırlar. Bu törenler geçmişte nasıl şamanlar aracılığıyla dinî ve sihirli bir ortam oluşturularak yapıyorsa,

günümüzde de tahtacılar arasında cem töreni eşliğinde gerçekleştirilmektedir. Cem töreni ile bu törenler daha dinî bir mahiyet kazanmakta, ocağın ve atanın kutsiyeti ön plana çıkmaktadır.

“Ocak ayırma” törenleri bu hâliyle eski Türk kültüründe önemli bir yer teşkil eden atalar kültü ile şaman törenlerinden büyük izler taşımaktadır. Baba ocağından getirilen ateş, kurulan yeni ocakta yakılarak bu iki ocağın köken itibarıyla bir olduğunu, aynı atalara bağlı olup aynı soydan geldiğini, ataların baba ocağında olduğu gibi bu ocakta da var olacağını, bu ocakta da iyilik, sağlık, bereket vb. getireceğini ifade etmektedir. Bu durumda ocak, hem ataların tecelli ettiği ateşin yandığı yer hem ataların ikame ettiği ailenin barınma mekânı olan ev, yurt, hem de geçmişe ait ölmüş bireyler ile yaşayan bireylerden oluşan aile ocağını ve soyu temsil eden bir sembol hâline gelmektedir. Böylelikle yeni kurulan ocak hem baba ocağına bağlı hem de baba ocağında tecelli eden atalara bağlı olmakta, aile birliğini ifade eden soy da hem eski ocakta hem de yeni ocakta devamlılığını sağlamaktadır.

Kaynakça

- Arık, D. (2005). *Hıristiyanlaştırılan Türkler (Çuvaşlar)*. Ankara: Aziz Andaç Yayınları.
- Baha Said Bey. (2006). *Türkiye'de Alevî-Bektaşî, Ahî ve Nusayrî Zümreleri*. İsmail Görkem (Haz.), İstanbul: Kitabevi.
- Birdoğan, N. (1995). Tahtacıların Dünü. I. *Akdeniz Yöresi Türk Topulukları Sosyo-Kültürel Yapısı (Tahtacılar) Sempozyumu Bildirileri 26-27 Nisan 1993 Antalya*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 9-30.
- Çıblak, N. (2005). *Mersin Tahtacıları -Halkbilimi Araştırmaları-*. Ankara: Ürün Yayınları.
- Erden, A. (1978). Burhaniye Köylerinde Konutla İlgili Âdet ve İnanmalar. *Antropoloji*, 1978(8), 53-66.
- Eröz, M. (1990). *Türkiye'de Alevilik ve Bektaşilik*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Gözelov, F. ve Memmedov, C. (Tercüme ve Tertib Edenler). (1993). *Şaman Efsaneleri ve Söylemeleri*, Bakı Yazıcı.
- Gül, Z. (2003). Tahtacılarda Töre ve Törenler (Tahtacılarda Düğün ve Cem Törenleri). *Halkbilimi Araştırmaları I. Kitap*, 141-182.
- İnan, A. (2000). *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Kalafat, Y. (2007). *Balkanlar'dan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları II*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Kırzioğlu, N. G. (1995). Edremit Doyran Köyü Tahtacı Türkmenlerinde Geleneksel Evlenme Adetleri. I. *Akdeniz Yöresi Türk Topulukları Sosyo-Kültürel Yapısı (Tahtacılar) Sempozyumu Bildirileri 26-27 Nisan 1993 Antalya*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 133-147.
- Mensching, G. (2004). *Dinî Sosyoloji* (M. Aydın, Çev.). Konya: Din Bilimleri Yayınları.
- Nurmemmedoğlu, A. (1999). Kayı'nın Oğullarından Karakeçililer. *Türk Kültüründe Karakeçililer Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri (3 Haziran 1999-Şanlıurfa)*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 44-49.
- Ocak, A. Y. (2007). *Alevî ve Bektaşî İnançlarının İslâm Öncesi Temelleri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ögel, B. (1995). *Türk Mitolojisi (Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar) Cilt 2*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Roux, J. P. (1994). *Türklerin ve Moğolların Eski Dini* (A. Kazancıgil, Çev.). İstanbul: İşaret Yayınları.
- Sait, H. (1933). Gaziantep'te Halk İnanmaları. *Halk Bilgisi Haberleri*, 1933/3 (29), 127-133.
- Selçuk, A. (2004). *Tahtacılar Mersin Tahtacıları Üzerine Bir Araştırma*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Sümer, F. (1962). Ağaçeriler. *Belleten*, 1962/XVI (103), 521-528.

- Taceman, A. (1995). *Türk Fin-Ugor, Moğol-Mançu Toplulukları İnanışları Zemininde Bulgaristan Türkleri İnanışları veya Türk Kimliği*. Ankara: Üçbilek Matbaası.
- Temir, A. (1983). Türkçe Kül-tigin ve Moğolca Otçigin Adları ile İlgili Tartışmalar Üzerine. *Şükrü Elçin Armağanı*, Ankara, 293-296.
- Uçakçı, İ. (2003). *Sungurlu, Yerköy, Delice, Keskin, Kızılırmak Yöresi Derlemeleriyle Orta Anadolu Halk Kültürü*. Ankara 2003, Ankara Ticaret Odası Yayınları.
- Yetişen, R. (1986). *Tahtacı Aşiretleri (Adet, Gelenek ve Görenekleri)*. İzmir-Narlıdere.
- Yörükân, Y. Z. (2002). *Anadolu'da Aleviler ve Tahtacılar*. Turhan Yörükân (Haz.), Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Kaynak Şahıslar

- (Ad-Soyad, Yaş, Mezuniyet, Memleket)
- Fatma Korkmaz, 71, ilkokul, Tahtacı/Burhaniye.
- Sevim Hata, 62, ilkokul, Tahtacı/Burhaniye.
- Fatma Keser, 55, ilkokul, Arıtışı/Edremit.
- Ahmet Derin, 53, ilkokul, Kavlak/Edremit.
- Elif Kar, 35, ilkokul, Tahtakuşlar/Edremit.